

ZƏHRA RZALI
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti
rzali.zehra@mail.ru

VERGİ DAXİLOLMALARININ PLANLAŞDIRILMASININ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: daxilolmaların planlaması, vergi sistemi, vergidən yayınma

Key words: income planning, tax system, tax evasion

Ключевые слова: планирование доходов, налоговая система, уклонение от налога

Vergi siyasətində təsirli olan amillərdən biri vergi planlamasıdır. Lakin, digər dəyişənləri nəzərə almadan edilən vergi planlaması, ictimai maraqlara zərər verə bilər. Buna görə də, vergi planlaşdırmasının ilkin mərhələsində ictimai maraqlara müsbət təsir göstərəcək amilləri nəzərə almaq lazımdır. Bu baxımdan, vergi planlaşdırma üsullarından əvvəl ictimai fayda təmin edəcək amillər vurğulanmalıdır. Vergi planlamasında hansı üsuldan istifadə edildiyi, sosial faydasız vergi planlaması, vaxt və rifah halının itirilməsinə səbəb olur. Bu nöqtəyi – nəzərdən, ilk növbədə, vergi planlaşdırma mövzusu nəzəriyyə baxımından həyata keçirilir. Daha sonra dövlət və müəssisələr vergi planlamasında araşdırılır. Bundan əlavə, ictimaiyyətin vergi cəzası altında nəzərdə tutduğu və müəssisələrin istifadə etdiyi üsullar bu çərçivədə müzakirə edilir. Digər tərəfdən ictimaiyyətin maraqlarının hüquqi və iqtisadi cəhətlərini ətraflı müzakirə edilir.

Yaxşı bir vergi sistemi yaxşı vergi planlamasını təmin etmək üçün tərtib edilməlidir. Bu baxımdan, yaxşı bir vergi sistemi xüsusi xüsusiyyətlərə sahib olmalıdır. Yaxşı bir vergi sisteminin xüsusiyyətləri bunlardır:

- Bərabərlik: Vergi sistemində bərabərlik prinsipi maliyyə qüvvəsi prinsipidir. Bu prinsipə əsasən, vergi yükünün paylanması vergi ödəyicilərinin maliyyə gücünə mütənasib olmalıdır.
- Səmərəlilik: Vergi növü iqtisadiyyatda məhdud resursların səmərəli şəkildə yayılmasını təşviq etməlidir.
- Sadəlik: Sadə bir vergi sistemi üçün uyğunluq və idarəetmə xərcləri minimuma endirilməlidir.

Vergi planlaşdırmasında bərabərlik, səmərəlilik və sadəlik elementlərinə malik olmaq, vergi planlaşdırmanın əsasını daha möhkəmləndirəcəkdir. Bu baxımdan, vergi planlamasının tərfi daha səmərəli bir proyeksiyaya imkan verir.

Vergi planlaşdırmasının həyata keçirilməsinin səmərəliliyi bir sıra göstəricilərlə müəyyənləşdirilir, hesablanması üçün ümumi sxem, məcmuu,

vergi xərclərinin və fərdi komponentlərin satışa, xərc və ya mənfəətə nisbətini təmin edir. Göstəricilər vahid vahidlərində və faizlə hesablanı bilər.

Vergitutma prosesi münaqişəli maraqları əhatə edir. Dövlət öz vətəndaşları tərəfindən birgə qərar verilmiş dövlət sektorunun fəaliyyətini maliyyələşdirmək məcburiyyətindədir. Bu vaxt vətəndaşlar qanunla nəzərdə tutulmuş çərçivədə mümkün qədər az vergi ödəməyə çalışırlar. Bu şərait müxtəlif problemlər yaradır. Ətraf mühitə dair vergiləmə və təşkilatların vergiləndirilməsi ilə bağlı bəzi qaydalar, qanunvericilik tədbirlərinin bir çox mənada təşkilatların və fərdlərin davranışlarında bir dəyişiklik əldə etmək üçün vergilərin salma arzularını istifadə məqsədilə necə məşğul olması ilə bağlı nümunələr təqdim edir. (1: səh 24). Buna görə dövlət, vergi planlamasını planlaşdırarkən bu məsələləri nəzərə alaraq hərəkət etməlidir.

Müəssisələr üçün ələ alındıqda isə vergi planlaşdırmasının məqsədinin firmanın öz dəyərinin maksimum edilməsi ilə müəyyən olunduğu diqqəti çəkir. Vergi planlaşdırmasının mərkəz nöqtəsi opsiyonel kimi firmaların idarəetmə strategiyasında və ümumi investisiyalarında nəzərə alınması lazım olan bütün hədəflərinə uyğun olması lazımdır. Optimal həlli isə müxtəlif variantlar mövcud olduğu təqdirdə ən yüksək marağı təmin edən həlldir. Firmalar bunu ümumi olaraq ələ almalı, ağılla ölçməli və həmçinin vergi planlaşdırmasının məqsədi ilə firmanın bütün bunun inkişaf hədəfləri arasında uyğunluğa diqqət etməlidir. Ancaq firma vergi planlaşdırmasının məqsədinə çatması üçün firmanın idarə məqsədini istisna etmir. Firma yalnız bu yolla vergi planlaşdırmasının təbiətini və ruhunu tutur; Ayrıca yenə bu yolla vergi planlaşdırılmasını öz inkişafına yardımçı olan fəal bir vasitəyə çevrilir .

Digər bir cəhətdən xarakterizə olunacaq olduqda vergi planlaşdırması, bir təqvim ili ərzində vergi güzəştini maksimum qılmaq və ya ödənəcək olan vergi minimize etmək üçün vergisini zamanında baş etdirib ödəyən ödəyicilərlə həyata keçirilən və təmkinli bir şəkildə hazırlanan, əvvəlcədən və gələcəyə yönəlik olaraq nəzərdə tutulan ümumi proseslər, araşdırma söyləri, proseslər və aktlar kimi ifadə edilir (2: səh 4). Başqa sözlə, vergi planlaşdırması daha geniş bir şəkildə yaxşı bir vergi sistemində olması lazım olan bərabərlik, tədbir və bayağılıq xüsusiyyətlərini içində saxlayan, qanuni və ya qeyri qanuni bir şəkildə əvvəlcədən və gələcəyə doğru olaraq hazırlanan dövrü bir maliyyə tənzimləmə kimi təsvir olunabilir.

Vergi planlaşdırmasının həddini müəyyən etmək üçün həyata keçirilən tədbirlər həmçinin vergi qanunvericiliyinin pozulması hallarının qarşısının alınmasına yardım edir. Bu elə bir həddir ki , onun pozulmasından sonra vergi öhdəliklərinin azaldılmasına istiqamətləndirilmiş fəaliyyət, qeyri-qanuni olur. Dünya təcrübəsində vergidən yayınma hallarının qarşısını alınması ilə vergi planlaşdırılmasının tətbiq dairəsini məhdudlaşdıran bir sıra məxsusi üsullar vardır. Bu usulları qanunvericilik məhdudiyyətləri,

inzibati təsir vasitələri və xüsusi doktrinaları kimi qruplaşdırmaq mümkündür.

Qanunvericilik məhdudiyyətlərinə vergidən yayınma hallarının qarşısını almaq üçün həyata keçirilən tədbirləri nəzərdə tutulur. Məsələn, şəxsin vergi ödəyicisi kimi vergi orqanında qeydiyyatı alınması vəzifəsi, vergilərin hesablanması və ödənilməsi üçün sənədlərin təqdim edilməsi vəzifəsi, ödəniş məbəyində gəlirdən verginin tutulması vəzifəsi, vergi qanunvericiliyinin pozulmasına görə məsuliyyətin müəyyən edilməsi və .s

Vergi orqanlarının tətbiq etdiyi inzibati təsir vasitələri imkan verir ki, vergi orqanları, vergi ödəyicisinin vergidən yayınması üçün etdiyi hər hansı bir fəaliyyətdə ona müdaxilə etsin. Hər bir vergi orqanının vergi ödəyən şəxsə yoxlamalar aparmaq və ona uyğun sanksiyaların tətbiqi üçün qərar qəbul etmək hüququna malikdir.

Vergidən yayınma hallarının qarşısını almaq üçün vergi orqanları məhkəmə mexanizmlərindən də istifadə edə bilərlər .Bu üsullardan ən effektivini büdcə maraqlarının məhkəmə yolu ilə müdafiə edilməsidir. Bununla yanaşı müvafiq dövlət orqanlarının vergidən yayınma ilə mübarizəsinin aşağıdakı üsullarını qeyd etmək olar:

1. «Mahiyyətin formadan üstün olması» , yəni razılaşmanın hüquqi nəticəsi onun forması ilə deyil, mahiyyəti, məzmunu ilə də müəyyənləşdirilir.
2. «İşgüzar məqsəd», yəni qarşıya qoyulmuş hədəfə çatmağa nail olunursa, vergi üstünlüklərini yaradan razılaşma etibarsızdır.
3. «Vergiyə cəlb edilmə ehtimalı», yəni birbaşa qanunla müəyyənləşdirilmiş obyektlər müstəsna olmaqla bütün qurumlar vergiyə cəlb olunmalıdırlar.
4. «Qanunvericilikdəki boşluqların doldurulması », Beləki, dövlət vergiləri minimallaşdıran boşluqları doldurmaqla vergi qanunlarına davamlı olaraq düzəlişlər edir.

Beynəlxalq sistemdə, müəssisənin vergi siyasəti üçün üç əsas variantı vardır:

- əldə olunan gəlir və əmlakın qeydiyyatı alınması və vergi hesabatının qəsdən təhrif olunması ilə törətdikləri cinayətlərin qəsdən istifadəsi əsasında vergi ödəməkdən yayınma;
- iqtisadi fəaliyyətin tənzimlənməsi və mühasibat uçotu metodları və qanunla nəzərdə tutulan imkanlardan istifadə hüququ;
- yarı – hüquqi, mövcud qanun və qaydaların toqquşması, çatışmazlıq və ziddiyyətlərindən istifadə. Qeyd etmək lazımdır ki, vergi planlaşdırma təsərrüfat subyektinin məqsədlərinə uyğun olaraq spesifikliyə malikdir.

Bir nöqtəyi – nəzərdən, hər hansı bir iqtisadi qurumun vergitutma optimallaşdırılması, net mənfəətin artması, həm səhmdarların, həm menecer və işçilərin maraqlarına cavab verməlidir. Planlaşdırma zamanı həm xarici, həm də rus müəssisələrinin əksəriyyəti mənfəət, digər gəlirlərdən əlavə, qənaətin pulsuz göstəricisinə də güvənirlər. Birincisi, avadanlıqların faktiki

amortizasiyası həddindən artıq amortizasiya şəklində real pul vəsaitlərinin bir hissəsidir. İkincisi, müəssisəyə aid olan aktivlərin dəyərinin realizə edilməmiş artması: daşınmaz əmlak, ehtiyatlar, səhmdarlar və s. Üçüncüsü, bunlar şirkətin dövrüdəndəki vəsaitdir ki, digər şəxslərin xeyrinə köçürülməsi müəyyən vaxtadək gecikdirilə bilər: Təxirə salınmış vergilərin məbləği; işçilərin əmək haqqına uyğun formalaşdırılan müəssisənin kapitalında iştirak etmək üçün cəlb edilmiş vəsait. Bu formada planlaşdırma əsasında, təsərrüfat subyektləri tərəfindən ödənilən bütün vergilər şəxsi xərclər hesab edilir və sahibkarlıq qərarlarının daxili tənzimləyicisi olur. Bir vergi ödəyicisinin xərclərinin ümumi məbləğinin ödəmə miqdarı əhəmiyyətli bir məbləğ olduğuna görə, vergi planlaması həmin şəxsin həyatının bütün mərhələlərinə və maliyyə və iqtisadi fəaliyyətinin bütün sahələrinə təsir edir.

Vergilər işgüzar müəssisələr tərəfindən biznes və idarəetmə qərarlarının qəbul edilməsi zamanı dominant mövqe tutmamalıdır, biznes fəlsəfəsinə əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməməlidir. Bununla yanaşı, praktikada, iqtisadi tənzimləmə üçün güclü bir vasitə olan vergilər, korporativ maliyyə prinsiplərinə əməl edərək strateji və taktiki qərarlar üzərində əhəmiyyətli təsir göstərir.

Təşəbbüskar qərarlar vergi qanunvericiliyində diqqətə alınmış dəyişiklikləri nəzərə alaraq vergi ödəmələrini optimallaşdırma imkanları əsasında həyata keçirilməlidir. Bu səbəbdən, vergi planlaşdırmasının məqsədlərindən biri kimi vergi sisteminin təşkilatı, strategiyası və taktikasının inkişaf və təmin etdiyi imkanların istifadəsi, biznes üçün əldə edilən mənfəətin təsirini azaltmaqdır.

Qeyd olunduğu kimi, vergi planlaşdırmasının ən önəmli xüsusiyyətlərindən biri onun müvəqqəti olmasıdır. Vergi bazası idarəetmə sahəsində bütün sonrakı biznes qərarlarına əsas verən - strateji vergi planlamasıdır. Strateji vergi planlaması, vergi amilini nəzərə alaraq müəssisənin səmərəli fəaliyyətini təmin etmək üçün nəzərdə tutulmuş geniş ətraflı vergi planlarının inkişafına gətirib çıxaran bir iqtisadi şəxsin rəhbərliyi tərəfindən alınan bir sıra tədbirlər və qərarlardır.

Strateji planlaşdırma dedikdə, sahibkarlıq və idarəetmə qərarlarının asanlaşdırılması üçün bir vasitə nəzərdə tutulur. Təşkilatda baş verən yenilikləri və dəyişiklikləri təmin etmək onun başlıca vəzifəsidir.

Müəssisənin fəaliyyəti daxili (endogen) və xarici (ekzogen) əmsalların kompleks qarşılıqlı təsirində həyata keçirilir. Bu səbəbdən, bir iqtisadi qurum səviyyəsində vergi planlaşdırmasının həyata keçirilməsini müəyyənləşdirən amilləri təhlil etmək lazımdır.

Amilləri müəssisənin vəziyyətinə və ya göstəricisinə olan təsiri baxımından, birinci, ikinci, ... n-ci sətrin faktorları fərqlənir.

Müasir dünyada get – gedə inkişaf edən, dəyişən şəraitində, hər bir müəssisə ətraf mühit və digər amillərlə bağlı geniş və ətraflı məlumatlar toplanmalı və təhlili ilə daim məşğul olmalıdır, bu səbəbdən, strateji

planlaşdırma gələcək problemləri və imkanları qabaqlamaq üçün yeganə yoldur. Uzunmüddətli qərarların qəbulu üçün bir plan yaratmaq, üst səviyyə rəhbərliyi üçün bir vasitə təmin edir və bu qərarları qəbul edərkən rəsmi olaraq risklərin azaltmasına kömək edir.

Təşkilatın iş prosesini müəyyənləşdirərkən, həmin təşkilatın xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq məlumatların təhlil edilməsi zəruridir, onun məqsədi isə xarici müştərilərin ehtiyaclarını ödəməkdir.

Hər bir iş prosesi funksiyaların müəyyən bir ardıcılığı ilə həyata keçirilir:

1. sifarişlərin portfelinin formalaşdırılması;
2. məhsul parametrlərinin inkişafı;
3. əsas ehtiyatların alınması (xammal, material, komponent);
4. hazır məhsulların (istehsalın) istehsalı;
5. Hazır məhsulların saxlanması (saxlanması) və satışı.

Bununla da, vergi planlaşdırması biznes və xidmət proseslərinin bir funksiyası şəklində mövcud ola biləcək və təsərrüfat subyektinin hər hansı bir prosesinin hər bir funksiyasının optimallaşdırılmasına kömək etmək üçün nəzərdə tutulmuş xüsusi idarəetmə prosesi hesab edilməlidir. Bu proseslərin effektivliyi prosesin yanaşması çərçivəsində öz vəzifələrini həll etməklə əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşdırıla bilər.

Müəssisənin var olduğu dövrdən bəri müxtəlif mərhələlərdə eyni amillər müxtəlif təsir qüvvələrinə malik olurlar, buna səbəbdən də faktorlar bu mərhələlərə uyğun olaraq təsnif edilməlidir.

Müəssisənin həyat dövrünün aşağıdakı mərhələləri var:

- mənşəli mərhələ;
- böyümə mərhələsi;
- ödəmə mərhələsi;
- tənəzzül mərhələsi.

Bu yanaşma çərçivəsində vergi planlaşdırmasının həyata keçirilməsi üçün aşağıdakı amillər müəyyən edilə bilər

Dünya iqtisadiyyatı regionalizmin inkişafı, beynəlxalq həyatın və iqtisadi həyatın bütün aspektlərinin inteqrasiyasının inkişaf mərhələsindədir, beynəlxalq əlaqələrin mütərəqqi qloballaşması prosesi aparılır. Maliyyə sistemi dövlət və bələdiyyə maliyyələşməsindən və təsərrüfat subyektlərinin maliyyələşməsindən ibarət olduğundan dünya iqtisadiyyatının maliyyə qloballaşması həm bu alt sistemlərdədir. Bununla yanaşı, həm dövlət səviyyəsində, həm də təsərrüfat subyektləri səviyyəsində vergi münasibətləri maliyyə əlaqələri sahəsinə daxil edilir. Bununla yanaşı, vergi əlaqələrinin məxsusiliyi dünya iqtisadiyyatının bütün sahələrində (istehsal və innovasiya, ticarət və vasitəçilik, maliyyə və kredit) mövcuddur və buna səbəbdən də qloballaşma

prosesində qəbul edilmiş inteqrasiya qərarlarının vergi nəticələrini nəzərə almaq üçün nəaliyyət qazanmaq çox önəmlidir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, rezidentlik prinsipi biznesin yerləşdiyi yerə aid qərarın qəbul etməsinə əhəmiyyətli təsir göstərir. Bu prinsipdən doğru istifadə etmək biznes subyektlərinə bir neçə hüquqi əməliyyatların planlaşdırmalarına imkan verir, bu da ikiqat və daha çox vergitutmanın qarşısını alır. Bu baxımdan şirkətin müəyyən bir vergi yurisdiksiyası ilə əlaqəsinin dərəcəsini dəqiq müəyyən etmək lazımdır.

Ədəbiyyat

Azərbaycan dilində:

4. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası (1995-ci il noyabrın 27-dən qüvvəyə minmişdir).
5. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi. Bakı 2008.
6. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi (2017)
7. Azərbaycanın Vergi Sistemi(xüsusi buraxılış), Vergilər Nazirliyi, Bakı, 2015
8. Rzayev Z.H. Vergi menecmenti, Bakı, 2007
9. Rzayev Z.H. Vergi planlaşdırılması və proqnozlaşdırılması, Bakı, 2011

Rus dilində:

- Кашир. V.A. Налоговое планирование 2001:
10. N.Y. Qlubkova Налоговое планирование 2008:
 11. E.C. Былкова, M.B. Романовский. Налоговое планирование 2011)
 12. И.И. Соловьев. Как избежать ошибок при налоговом планировании. М. 2002
 13. А.Р. Горбунов. Налоговое планирование и создание компаний за рубежом. М. 1999

Nəticə

Vergi siyasətində təsirli olan amillərdən biri vergi planlamasıdır. Yaxşı bir vergi sistemi yaxşı vergi planlamasını təmin etmək üçün tərtib edilməlidir. Bu baxımdan, yaxşı bir vergi sistemi xüsusi xüsusiyyətlərə sahib olmalıdır. Vergi planlaşdırmasında bərabərlik, səmərəlilik və sadəlik elementlərinə malik olmaq, vergi planlaşdırmanın əsasını daha möhkəmləndirəcəkdir. Bu baxımdan, vergi planlamasının tərifi daha səmərəli bir proyeksiyaya imkan verir. Vergi planlaşdırmasının həddini müəyyən etmək üçün həyata keçirilən tədbirlər həmçinin vergi qanunvericiliyinin pozulması

hallarının qarşısının alınmasına yardım edir. Vergi orqanlarının tətbiq etdiyi inzibati təsir vasitələri imkan verir ki, vergi orqanları, vergi ödəyicisinin vergidən yayınması üçün etdiyi hər hansı bir fəaliyyətdə ona müdaxilə etsin. Hər bir vergi orqanının vergi ödəyən şəxsə yoxlamalar aparmaq və ona uyğun sanksiyaların tətbiqi üçün qərar qəbul etmək hüququna malikdir. Vergi ödəyicisi olan fiziki şəxs tərəfindən vergi planlaşdırılması sahəsində fəaliyyət adətən müstəqil surətdə aparılır. Müəssisə və təşkilatlarda isə vergi planlaşdırılması istiqamətində işlər onların öz struktur bölməri, yəni mühasibatlıq, hüquqşünas və plan iqtisad şöbələri tərəfindən aparıla bilər və ya vergi planlaşdırması ilə məşğul olan şirkətlərə həvalə edilə bilər. Vergidən yayınma halları ilə mübarizə aparmaq məqsədi ilə vergi orqanları məhkəmə mexanizmlərindən də istifadə edə bilərlər. Büdcə maraqlarının məhkəmə yolu ilə müdafiə edilməsi dövlətin vergidən yayınmaya qarşı mübarizəsinin əsas vasitələrindən biridir.

R.Zahra

Features of tax sales planning

Summary

One of the factors that are effective in tax policy is tax planning. A good tax system should be designed to provide good tax planning. From this point of view, a good tax system should have special features. Having elements of equity, efficiency and simplicity in tax planning will further strengthen the foundation of tax planning. In this regard, the definition of tax planning allows for a more efficient projection. Measures to determine tax planning limits also help prevent tax evasion. The administrative means imposed by the tax authorities allow the tax authorities to intervene in any of the taxpayer's tax evasion activities. Each tax authority has the right to carry out inspections of a taxpayer and make a decision to apply the appropriate sanctions. A taxpayer is usually engaged in tax planning activities independently. Tax planning in businesses and organizations can be done by its own employer department, accounting, lawyer and planned economy departments, or it can be uploaded to tax planning companies. Tax authorities may also use judicial mechanisms to combat tax evasion. Tax authorities may also use judicial mechanisms to combat tax evasion. The judicial defense of budgetary interests is one of the fundamental ways in which the state struggles with tax evasion.

Особенности планирования налоговых реализаций

Резюме

В налоговой политике один из значимых качеств – это планирование налогов. Качественная налоговая система должна формировать качественное планирование налогов. С этой точки зрения , качественная налоговая система должна обладать особенными качествами. Планировании налога обладая такими элементами как равенство ,выгода и простота ,еще крепче укрепляет основу планирования налога. Чтобы выяснить предел планирования налога , мероприятия осуществившие в жизнь помогают предотвратить нарушения налоговой законодательности. Каждый налоговый орган имеет право проверять налогоплательщика и применять санкции по отношению к нему. Деятельность физического налогоплательщика в части налогового планирования обычно проводится в независимой форме. В организациях и предприятиях дела направленные в налоговое планирование могут выполняться их структурными секторами ,то есть бухгалтерией ,юридическими и планово экономическими отделами или могут выполняться фирмами занимающимися налоговым планированием. Для борьбы с целью предотвратить случаи уклонений от налога, налоговые органы могут воспользоваться судебным механизмом. Один из основных способов борьбы от уклонения налога – это защита бюджета с помощью судебного решения.

Рәуғи: Ramiz Məhərrəmov
İqtisad elmləri namizədi , dosent